

ORTODOKS HİRİSTİYAN BAKIŞ AÇISIYLA EVRENSEL DİNSELLİĞİ AŞAN KARŞILIKLI DİYALOG

Prof. Dr. Petros VASSİLİADİS (YUNANİSTAN)

Baylar Bayanlar!

Bildirimi sunmadan önce müsadenizle bir "Yunan kardeş" olarak bu olayı gerçekleştiren ve destekleyen kişileri gönülden kutlamak istiyorum. Bu olay, Hıristiyan ve Müslüman aleminin din adamları ve alimlerinin düşmanlık, dini çekişmeler ve hatta hoşgörünün ötesine geçip insanların refahı için uzlaşmaya ve diyaloga yönelme zamanının geldiğini gösteren başka bir işarettir. Nihayetinde, bu Anadolu evliyalarının mirasıdır. Ben tartışmamı tabii ki daha iyi bildiğim Hıristiyanlık üzerinden geliştireceğim.

Tüm bu söylenenlerden sonra şunu da itiraf etmeliyim ki farklı dinlere mensup insanlar arasında bir diyalog kurma işi hem çok ince bir görev hem de son derece güç bir teşebbüstür. Hıristiyanlar, istisnalar dışında, 60 yıldan fazla bir zamandır - 1938 yılında Hindistan Tamberam'da yapılan Dünya Kiliseler Konseyi'nin (WCC) toplantısından beri - dünya Hıristiyanlığı diğer dinlere mensup insanlarla diyalog kurmanın sadece bir gereklilik değil bir zorunluluk olduğunu iddia etmiştir. Roman Katolik Kilisesinin gündeminde de önemli yeri olan bu kanaat WCC'nin Texas, San Antonio da yapılan 1989 Dünya Misyonerler Heyeti Konferansında bir kez daha öne sürülmüştür. Burada insani boyut söz konusu edilmiştir: "İnsanlığın ihtiyaçları dinler arasında farklılık göstermez tam tersi insanın hayat, düşünce ve umut ihtiyacı kesinlikle birdir"

Bugün hala sonucunda kaçınılmaz olarak dini fanatizm ve hoşgörüsüzlüğü doğuran ve en nihayetinde insanların barış içinde bir arada bulunmasını engelleyen ulusal bir patlama döneminde yaşıyoruz. "Biz (Hıristiyanlar) diğerlerinin şahitleriyiz yargıçları değil"

Ve son olarak Brezilya Salvader'da 1996'da yapılan Dünya Misyonerler Heyeti Konferansından yine dünyaya karşı vazifemizden şöyle sözedildi: "Tanrının koruyucu gücünü sınırlandıramayız".

Söz konusu hoşgörü ve uzlaşma meselesi olduğunda tabii ki akla farklı dinler arasında ve hatta aynı dinin bölümleri arasında var olan tarihi gerginlik gelmektedir. Hoşgörü, önemli bir konu olarak, John Lock (17. yüzyıl)'un ünlü Letter of Toleration (Hoşgörü Mektubu) döneminden beri özellikle Avrupa'da ve diğer yerlerde gündemi işgal etmiştir. Bu nedenle her ne kadar bu iki boyut kuramsal olarak birbirleri ile bağlantılı ve birbirinden ayrılmaz olsa da konu sosyal olmaktan ziyade dinidir. Farklı

dünya dinleri evrensellik bağlamında görevlerini anlamaya başladığından beri ve temel gerçeklerine sadık kalma inancından dolayı (ki bunlardan biri kurtuluş görüşleri ve dünyayı koruma ve hizmet etme sözüdür) bu gerçek bir mesele haline gelmiştir.

Kısa sunumumda; (a) tüm dünya dinlerinde özellikle de İslam ve Hıristiyanlıkta az çok ortak olan bu temel evrensellik sorununu kısaca inceleyeceğim. (b) Kültürel antropoloji ve (c) Ortodoks geleneğinin yardımıyla dünya dinleri arasında uzlaşma ve hoşgörü için yeni bir kriter geliştirecek evrensellik kavramının tahrip edilmesinin önüne geçmenin önemini dile getirecek ve nihayet (d) bazı sonuçlar çıkaracağım.

Evrenselliğin önemini tam anlamıyla anlamak için misyon, dinden dönme, evangelizm ya da evangelization, hıristiyanlaştırma, şehit ya da şehitlik gibi kelimelerle ifade edilen çeşitli terim ve kavramları incelemek gerekmektedir. Martin Goodman'ın sınıflandırmasını izleyerek bir yerde eski Hıristiyanlık misyonunu çok çeşitli şekillerde anlaşıldığını ileri sürdüm. Hıristiyanlık Yudaizm'in adımlarını izleyerek inancını yaymak için öğretici, eğitici, savunucu, din değiştirici bir misyon geliştirmiştir. Bununla birlikte bu çoğulcu anlayış yavaş yavaş yerini az yada çok evrensellik anlayışına ve evrensel bir din değiştirme misyonuna bıraktı. Bu misyon Konstantine döneminde oldukça baskın oldu. Bununla birlikte hiçbir zaman bölünmeyen Kilise'de birkaç istisna dışında tamamen hareketsiz olmadı.

Evrensel din değiştirme misyonunun batı dünyamızın geleceğinde önemli bir etkisi vardı ve aynı zamanda daha sonraki dönemlerde Katolik olsun Protestan olsun Hıristiyan din misyonunun şekillenmesini sağlamıştır. Aslında yeni dünyanın keşfi ve tüm yeryüzünün hıristiyanlaştırılması bekleyişi ile taze hayal buldu. Son yüzyıl boyunca Afrika ve Asya, Hıristiyan misyonu ile doruk noktasına ulaştı. Ayrıca bu "Hıristiyan Alemi" kavramı, kendisi ile birlikte diğer Hıristiyanlık dışı unsurları da öyle bir dereceye getirdi ki sanayileşmiş Avrupa ve Amerika'daki burjuva kesiminin ilerleyişini, sömürgeleştirme ve yayılma politikasının yanı sıra Hıristiyan misyonu ile el ele yürüdü.

WCC'nin şimdiki Genel Sekreteri Konrad Raiser, Ecumenism in Transition. A Paradigm Shift in the Ecumenical Movement adlı kitabında Hıristiyanların kendilerine Batılı Hıristiyan medeniyetinin nimetlerini insanlığın geri kalanına nakletme görevi verildiğini hissettiklerini iddia eder: "bu kuşakta dünyanın hıristiyanlaştırılması sloganı bu ilk hareketin görev bilincini ortaya koyar."

Daha otantik bir Hıristiyan dini sonucunda, dünya evrensel misyonu gelecek için Hıristiyan merkezli köklü bir değişim önerir. Bu sadece diğer Hıristiyan mezhepleri arasında değil aynı zamanda diğer dinlere mensup insanlar arasında dahi herhangi bir din değiştirme çabasının olmayacağı anlamına gelir. Diyolog eski missiological terminolojiye paralel yeni bir terimdir. Bugünlerde din anlamında uzlaşma ve hoşgörü sorunu sadece sosyal bir gereklilik değil aynı zamanda meşru teolojik bir zorunluluk olmuştur.

Yaklaşık 25 yıl önce WCC tarafından yayınlanan Guidelines on Dialogue with People of Living Faiths and Ideologies'da diğer inançlara mensup insanlar artık Hıristiyanlar için muhalif değil onların görevlerine ortaklıklar: "Artık tartışmamıza muhalif değil konuşmalarımıza ortaklıklar."

Böylece Hıristiyanlık artık "entelektüel inançlar, doktrinler, ahlak kuralları v.b.nin yayılması veya iletilmesi amacını gütmek ancak Tanrı'da var olan ortak yaşamın nakledilişini amaçlar. Kişi bu görev anlayışını biraz daha ilerletirse dünyada kötünün üstesinden gelme sorununun temelde ahlaki yada hatta sosyal bir mesele olmadığını kanıtlayabilir. Bu temelde ve hatta büyük ölçüde ruhani bir sorundur, diğer bir deyişle bu dini sistemin (Hıristiyanlık) kimliğine bağlıdır. Hıristiyanlığın ahlaki ve sosyal sorumluluğu, (örneğin misyonu) onların manevi vicdanlarının mantıki sonucudur.

İşte bundan dolayıdır ki hem geçmişte hem de günümüzde Hıristiyanlıkta dini merasim ve cemaatle ibadete çok önem verilmiştir. Cemaatle ibadet söz konusu olunca Hıristiyanlık özellikle Ortodoks geleneğinde Kilisenin yüce varlığı ve kimliğini konu alır. Eğer tam tersi, öğretiye önem verilse bu cemaatin herhangi bir diğerinden (Yahudi, Müslüman, Budist, yada başka bir dine inanan hatta ateist) uzaklaştırır böylece tanrıdan uzaklaştırır böylece onların ölümüne, cehennemine sebep olur.

Kalan süre içinde, cemaat ve merasimi konu alarak dini misyonun hoşgörü ve uzlaşma sonuçlarını değerlendireceğim. Bunu yaparken hem kültürel antropoloji anlayışı hem de teolojinin sonuçlarını kullanacağım. Bir kez daha, söyleyeceklerim İslâm'a uygulanabilir.

Ancak bunu yapmadan önce sadece bir örnek olması amacıyla İncil'e kısa bir atıfta bulunacağım. Özellikle "Son Hüküm"le ilgili ünlü pasaja. Hikayenin geçtiği yer Tanrının tarihin sonunda dünyayı yargılayacağı hayali bir kraliyet mahkemesidir. Hikaye bir diğer deyişle şöyle açıklanabilir; insanlar tamamen diğer insanlara karşı davranışları ile

yargılanacaklardır. Burada önemli olan ne kurtuluş ümidi olarak inançtan ne de Tanrıya karşı dini görevlerden söz edilmemiş olmasıdır. (Aslında bizim normalde görev olarak düşündüğümüz şeylerden hiç söz edilmez: görev olduğunu düşünmeye alışık olmadığımız şeyler üzerine yargılanmaktayız. Herhangi bir din kurumu ile değil Tanrının kendini içinde tanımladığı tüm teolojik düşüncelerde insanlığın önemi ile yüz yüze gelmekteyiz.)

"Ben açtım sen beni besledin, susuzdum su verdin. Ben yabancıydım sen beni evine kabul ettin, çıplaktım giydirdin: ben hastaydım sen bana baktın, hapisteydim sen beni ziyaret ettin" şaşkınlıkla karşılanan cevap şuydu: "Sen ne zaman benim kardeşlerimden biri için iyilik yaparsan benim için yapmış olursun"

Başlarken dini sistemlerin tanımlanması için dini ayin ve cemaat ibadetlerinin öneminden bahsetmiştim. Son zamanlarda bu önem sosyal bilimler ve özellikle kültürel antropolojiyle pekiştirilmiştir.

Modern kültürel antropologların en hayali sezgilerden biri genelde ritüel ve cemaat hayatının sadece kültürü yaymadığı aynı zamanda onlar olmadan bir hiç olacak bir gerçeği yarattıklarına olan inançlarıdır. Ritüelin toplum için ifade ettiği şeyin kelimelerin düşünceye ettiğiinden daha büyük önemi olduğunu söylersek abartmış olmayız. Çünkü bir şeyi bilip daha sonra ona kelimeler bulmak mümkündür. Ancak simgesel işler olmadan sosyal ilişkilere sahip olmak imkansızdır.

Ritüelin iki temel anlayışı vardır. Birinciye göre ritüel kişisel bir olaydır ve belli bazı dini ihtiyaçları karşılar; hem toplumun gücünü ve üstünlüğünü üyeleri üzerinde tatbik etme ihtiyacı hem de bireyin kişisel kutsanma ihtiyacı. Ritüelin bu yönünü kişisel olarak nitelendirebiliriz. İkinciye göre ritüel dini cemaatin oluşması için bir araçtır. Bu ikinci anlayışı toplumsal olarak adlandıracağız.

Cemaatle ibadetin kişisel anlayışı dini toplumun çeşitli bölümleri arasında kesin bir ayrımı cesaretlendirir ve aslında destekler. Konumuz açısından çok daha önemli olan şey cemaat ibadetinin kişisel anlayışının farklı dinlere mensup insanlar arasında ayırım ve kesin sınırlar ve hatta bazen düşmanlık koyduğu böylece de hoşgörüsüzlük ve fanatizm olgusunu şiddetlendirdiğidir.

Diğer bir taraftan ritüelin toplumsal anlayışı dini topluluklar arasındaki çeşitli bölümler arasındaki tüm ayrımlara engel olur. Yine konumuza dönersek, ritüelin toplumsal anlayışı farklı dinden insanlar arasındaki sınırları kaldırarak dini hoşgörü ve uzmanlaşmayı destekler.

Eğer kişi "uzlaşma ve hoşgörü" gibi herhangi özel bir konuyu ele almak istiyorsa buna temel cemaat deneyiminden başlamalıdır. Aslında bu klasik evrenselliğin üstesinden gelmenin gerçek ve etkili bir yoludur.

Özet olarak, Hıristiyanlık kendini geçmişte ona atfedilen şeylerle ya da günümüzde kurumsal bir gerçek olarak ne olduğu ile değil zamanın sonunda (Eschaton) olması beklenen şeyle tanımlar. Aynı zamanda kilisenin görevi insanların bir bütün olarak Eschaton'a doğru yaptıkları dinamik bir yolculukla anlaşılacaktır. Eucharist başlangıç noktaları olacaktır.

Yukarıda yapılan yüzeysel incelemeden herhangi bir sonuç çıkarmak gerekirse diğerlerini hariç bırakan eski din anlayışının kendini yeni bir anlayışa bırakması gerektiğidir. Ancak böylece temel dini sistemlerimiz emperyalist yayılmayı ve günah çıkarma düşüncelerinin önüne geçecektir. Ancak bundan sonra tüm ulusal davranışların üstesinden gelinecek böylece insanlığın ve tüm varlıkların hoşgörü, uzlaşma ve işbirliği yolu ile birliği sağlanacaktır.

Tüm bunları söylerken hiçbir şekilde temel din sistemlerimizin görevlerini yarıda bırakmaları gerektiğini ima etmiyorum. Her şeye rağmen en azından Hıristiyanlık için misyon bir tercih değil zorunluluktur. Tüm din sistemlerinin vazifesi Tanrının gani sevgisini sadece kabullenip ona inanmak değil, onu barışçıl ve hoşgörülü bir tanıklık yolu ile dünyaya (örnek olarak) göstermektir. Bu yeni misyon anlayışı din değişiminin ötesine gider: Hıristiyanlık öğretisinin asıl amacı diğer inançlara mensup insanları ve ulusları, birinin kendi din "çevresi"ne getirmek değil hem müminler hem de müminlerin tanıklık ettiklerinin Tanrının maneviyatı tarafından kullanımını sağlamak ve Tanrının nizamını ortaya koymaktır. Din yüzyıllardır inanıldığı gibi tüm gerçeği uygulamaz sadece bu gerçeğe yol hazırlar.

İkinci ve çok daha önemli bir şey daha var ki, bu tür bir dini misyon basma kalıp bir dini sınıfın ötesine geçecektir. Hıristiyanlığın dini sınıfın ötesine geçecektir. Hıristiyanlığın gerçek misyonu Tanrı Krallığının kanıtlanması, Tanrının halkı'nın yenilenmesidir. Aynı şey İslâm dini için de geçerlidir.

Üçüncü olarak bu tür bir misyon anlayışı yolu ile kişi toplumda ve dini tarikatlardaki bozulmuş hiyerarşik düzenin üstesinden kolayca gelinebileceğini umabilir. Bunun aslında Hıristiyan Anadolu Evliyalarının inançlarını kanıtladıkları yol olduğunu söylersek muhtemelen abartmış olmayız.